

*Igor, en 2K kaspisk trut *Larus cachinnans*, som höll till en hel sommar på Tammerfors soptipp i Finland. Denna bild är från 20.5 2004. Den fullständiga ruggningen har just börjat påverka utseendet. En lång rad av de yttersta mellersta täckarna har tappats. Handpennruggningen har hunnit så långt att bara sex juvenila handpennor är kvar.*

Trutarnas ruggning

EN HJÄLP TILL RÄTT ARTBESTÄMNING

På senare år har intresset för trutar ökat kraftigt bland fågelskådare.

En starkt bidragande orsak till detta är uppdelningen av gråtrut i tre arter: gråtrut, kaspisk trut och medelhavstrut.

Men frågan är inte lätt. Tvärtom är trutbestämning ofta mycket svårt!

En väg till framgång i denna konst är att känna till trutarnas ruggning.

Annika Forsten och Antero Lindholm har kartlagt ruggningen hos de tre arterna och guidar oss genom fjädergrupperna.

TEXT: ANNIKA FORSTEN & ANTERO LINDHOLM

Bestämning av gråtrut, kaspisk trut och medelhavstrut är inte alltid lätt. För att kunna bestämma arterna är det A och O att kunna gråtruten bra. Det innebär att man verkligen tittat på gråtrutar, och lärt sig variationen i ruggning och fjäderdetaljer inom varje fjädertrakt. En viss fjäder kan ofta ha tio olika typers teckning. Vissa typer passar för vissa arter, andra inte. Några förekommer hos alla. När man sedan kombinerar fjäderteckningarna på olika fjädertrakter (plus andra karaktärer), kommer man fram till en bestämning med mer eller mindre stor sannolikhet.

När det gäller dessa trutar kan man sällan säga ”med 100 procents säkerhet”. Att kunna hävda att en viss teckning inte förekommer i en viss fjädertrakt hos en viss art fordrar i alla fall att man sett tiotusentals individer. Det troliga är dessutom att söker man tillräckligt länge, så hittar man det ändå. Innan man börjar bestämma mer sällsynta arter bör man alltså under en längre tid titta på de vanliga arterna och då på ett stort antal individer vid olika tider av året.

Bestämningssguiderna avbildar egentligen inte trutarna på sommaren, utan bara på vintern, dvs. hur de ser ut mellan november och februari. Under sommarhalvåret ruggar trutarna hela tiden och utseendet förändras följaktligen från vecka till vecka. Man måste alltså själv komma fram till hur de olika arterna ser ut vid en viss tidpunkt. Den här artikeln behandlar ruggning och hur den påverkar dräkten. Detta är alltså inte direkt en bestämningsartikel. Vi tar inte alls upp viktiga kännetecken som jizz och läten.

Fjädrar av en och samma generation hos en fågel behöver inte se likadana ut om ruggningstidpunkten skiljer sig tydligt dem emel-

lan. En tidigt ruggad fjäder kan vara brun, en lite senare gråaktig med någon teckning eller helt grå. Men märk att det kan gå andra vägen också. Åtminstone är det ofta så, att på våren ruggade fjädrar lättare blir grå (praktdräkt), medan fjädrar som ruggas senare på sommaren blir bruna (vinterdräkt). Ett tydligt exempel hos 3K gråtrut är att även då de i maj ruggade mellersta täckarna är nästan helgrå, blir de mindre och större täckarna ruggade senare i juli ofta brunspräckliga.

De gråtrutar vi beskriver här är fåglar från södra Finland och norra Estland, de kaspiska trutarna och medelhavstrutarna är från Polen, Ukraina och Rumänien. Materialet är baserat både på fältobservationer, fotografier, fångade och döda fåglar. Vi har antecknat ruggningsstadiet per handpenna med hjälp av ruggningsindex (0–5) för ca 1 500 trutar. På basen av detta har vi beräknat ruggningsindex (genomgående gäller detta enbart handpennorna, och vi kallar det herefter för HP-index) samt ”luckindex”. HP-index är 0 då handpennruggningen ännu inte börjat och 50 när den är färdig – dvs. då alla handpennor har värdet 5. Luckan påverkas av icke helt utvuxna penor. Det innebär att ju större lucka, desto mera saknas av pennorna och desto större är luckindex. Skapularruggningsstudien hos ungfåglar baserar sig på ca 750 individer. Handpennorna är numrerade inifrån ut, P1 är alltså den innersta och P10 den yttersta funktionella handpennan.

Dräktbeskrivningarna för 3K–5K fåglar baseras på fotografier av fåglar ringmärkta som icke flygfärdiga ungar. Dessa är mer generella, vi har alltså inte gjort noggrannare dräktbeskrivningar i denna artikel.

JUVENIL DRÄKT

En juvenil trut är fräsch en viss tid. Hur fort dräkten slits påverkas av var fågeln är född, dvs. hur stort slitaget är just där. Det påverkas också av hur bra fjädrar individen har lyckats få, liksom vilken art det är fråga om. Men det är viktigt att komma ihåg att den mest slitna gråtruten kan vara mera sliten än en kaspisk trut eller medelhavstrut, som ju kläckts tidigare på året. Det är också viktigt att hålla reda på årstiden. Om man hittar en sliten/blekt juvenil i juli är det sannolikt inte en gråtrut. Är det däremot augusti, kan det lika gärna vara gråtrut som något annat. Man bör också minnas hur trutarna bleknar. Gråtruten blir ofta bara sliten, medan medelhavstruten bleker till rödtonad. En juvenil kaspisk trut är först ganska mörkbrun (med mindre kontrasterande bräm), men bleks mycket snabbt. En medelhavstrut bleks inte så snabbt, utan verkar längre mörk med kontrasterande ljusa bräm. Gråtruten bleks långsammast av de tre.

FÖRSTA RUGGNINGEN

Den första ruggningen hos dessa tre arter är partiell, dvs. vingpennorna och stjärten förblir oruggade. Majoriteten av de juvenila gråtrutarna börjar rugga de första skapularerna i början av augusti, även om enstaka individer ruggat enstaka fjädrar före det (se Figur 1, som visar hur skapularruggningen fortskrider hos gråtrutar). De fortsätter rugga till december, men sedan håller de en paus. På vintern uppvisar många en del kvarhållna juvenila fjädrar närmast bland de bakre skapularerna. Ett fåtal är nästan helt eller helt juve-

Den kaspiska truten Igor 9.6 2004 (2K). De yttersta mellersta täckarna har ruggats in och en del av dem har också vuxit till sin fulla längd. Några nya skapularer har också ruggats in. Fyra juvenila handpennor återstår.

Igor 30.7 2004. Huvudets fjädrar är nyligen ruggade. Vingtäckarna och skapularerna har i det närmaste ruggats färdigt. Notera att fast enstaka grå(aktiga) skapularer fanns på våren, syns inga sådana nu. En juvenil handpenna återstår. Näbben har blivit lite ljusare under juli.

Igor 4.7 2004. Ruggningen har fortskridit ordentligt. Nya och mörkare fjädrar har dykt upp i nacken och på undersidan. De större täckarna växer, och en del av de mindre täckarna saknas. Tertianerna har ruggats och bara tre juvenila handpennor finns kvar.

Igor 12.10 2004. Ganska lite har hänt sedan den förra bilden. Huvudet och vingtäckarna har slitits lite mera. Alla juvenila handpennor har fallit, men de två yttersta nya handpennorna har inte vuxit fullt ut. Den extra partiella ruggningen har inte ännu börjat, och de mellersta täckarna är därför bland de mest slitna fjädrarna på ovasidan. Näbbfärgen har inte längre förändrats.

Gråtrut, Larus argentatus, 15.11 2003, Helsingfors, Finland. Denna individ har ruggat mera än de flesta 1K fåglar i november, bl.a. alla synliga fjädrar på huvudet och hela undersidan, alla skapularer och flera vingtäckare.

av huvudet, ger lätt intrycket av att fågeln har en halsboa, eftersom den nedre delen av halsen inte slits så lätt och också ofta har mörkare fjädrar från början. Detta går alltså igenom hos alla arter, men är tydligare hos kaspisk trut, både för att den slits så snabbt och att fjädrarna är mindre tecknade från början. Eftersom kaspisk trut slits betydligt snabbare än de två andra, bleknar även bruna fjädrar snabbt till något som ser gråaktigt ut. Det är detta som ger intrycket att kaspiskt trut har en grå rygg redan första hösten. Men det handlar alltså oftast om ruggade bruna fjädrar, som blekts och följaktligen ser gråaktiga ut, speciellt på avstånd.

2K VÅR–HÖST

I mars har de fjädrar som ruggats en gång, på hösten, redan slitits. Detta gäller särskilt hos kaspisk trut, där det knappt går att se skillnad mellan dessa och de juvenila fjädrarna. 2K kaspiska trutar uppvisar vingar med hela täckarfältet mer eller mindre sönderslitit. De på hösten ruggade täckarnas mörkaste delar syns bara som lite mörkare fläckar i täckarfältet. Även tertialerna är mycket slitna. Gråtrut och medelhavstrut är inte så slitna, och hos dem ser man tydligt skillnad på juvenila och senare generationens fjädrar.

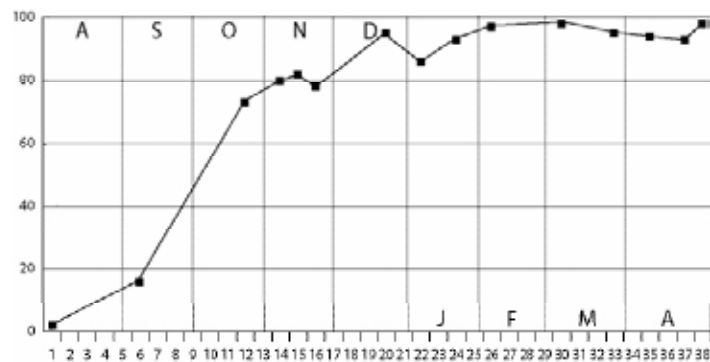
I april börjar gråtrutarna rugga igen. Då är det skapularer som ruggas. Fåglarna fortsätter rugga där de avbröt på hösten, dvs. de kvarvarande juvenila fjädrarna ruggas först. I slutet av april har de flesta fräscha skapularer, som tydligt skiljer sig från tidigare ruggade. Helt eller nästan helt juvenila fåglar ses knappast mera. Från slutet av april (de första ungefär 25.4) till mitten av maj börjar handpenneruggningen, varvid många tappar P1 och P2 nästan samtidigt

nila ännu i januari. Man kunde tänka sig att de gråtrutar som övervintrar längre söderut också ruggar på vintern, men det finns inget stöd för detta i vårt material. Fåglar som återvänder tidigt på våren uppvisar inte många nya fjädrar.

Kaspiska trutar och medelhavstrutar ruggar redan i juli (ofta övre skapularer), och de är ständigt längre hunna än gråtruten i sin ruggning. Den andra veckan i augusti hade medelhavstrutarna i Polen och Ukraina ruggat i medeltal 13% av skapularfältet (0–60%, n=43) och motsvarande för kaspisk trut var 10% (0–40%, n=58). Jämför med de lägre värdena för gråtrut i Figur 1. I Polen och Rumänien var värdena i mitten av oktober för medelhavstrut 97% (70–100, n=40) och kaspisk trut 96% (40–100, n=160). Många har alltså redan ruggat hela skapularfältet i detta skede.

I vårt oktobermaterial hade 87% (n=39) av medelhavstrutarna också ruggat vingtäckare under hösten, allt ifrån någon fjäder till hela det synliga täckarfältet, inklusive tertialer (och detta kan också ske tidigt, samtidigt med de första ryggsfjädrarna). Kaspiskt trut ruggar i medeltal mindre omfattande på hösten (i vårt material hade 59% (n=135) ruggat täckare, men gärna ett antal täckare i mitten av täckarfältet, mera sällan också tertialer. Gråtrutar ruggar normalt inte täckare den första hösten, men observera att det förekommer, kanske hos några individer av tusen (i motsats till vad som uppges av Cederroth 2004). Oftast är det fråga om 1–2 fjädrar, men några ruggar flera. Vissa år tycks de finnas flera sådana individer som ruggat täckare än andra år (Hannu Koskinen, muntl.). Tidpunkten för skapularruggningen och ruggning av täckare är användbara stöd-karakterer för bestämning av de sällsyntare arterna, fast de inte är diagnostiska.

Den första hösten ruggas också huvudet och kroppsfjädrarna. I september den första hösten har det juvenila huvudet redan slitits en del, och det ruggas i september–oktober. Före det har kaspisk trut redan hunnit bli vithuvad, medan de andra två i medeltal är mörkare. Då huvudet ruggats, blir det bruntecknat igen hos alla arter. Men kaspisk trut slits snabbare och blir därför fortare vithuvad igen. Notera också att nacken, som är mest utsatt för slitage, oftast är det vitaste partiet (Howell 2001). Att nacken slits mer än resten

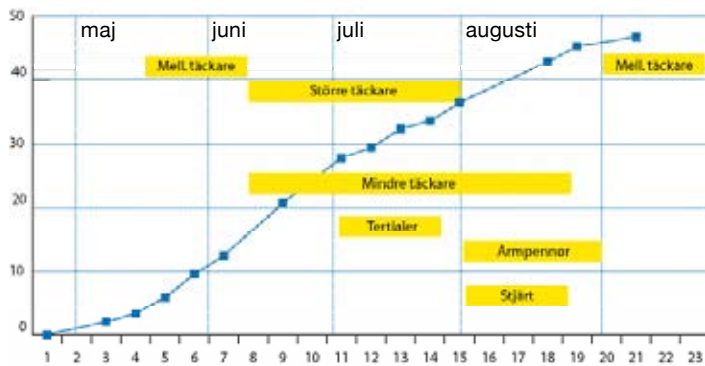
Figur 1. Skapularruggningen hos gråtrutar den första vintern från augusti (A i övre raden) till april (A i nedre raden). Andel ruggade fjädrar procentuellt av den synliga ytan, veckomedeltal. Storleken på materialet för punkterna på x-axeln: 31, 27, 79, 16, 29, 49, 15, 11, 13, 10, 11, 16, 13, 35, 47.

Gråtrut 2K, 14.11 2004, Helsingfors, Finland. Näbben är lite ovanligt färgad, men dräkten är typisk för åldern och årstiden. Notera den långa raden nyligen ruggade mellersta täckare.

(se Figur 2). I maj tappas en stor del av de mellersta täckarna på en gång. Medan ruggningen av handpennorna fortsätter utåt och sedan de mellersta täckarna vuxit fram, ruggas också en del av de mindre täckarna samt de större täckarna i två grupper, de yttre först och de innersta sedan. Dessa två grupper växer fram på en gång. I juli ruggas tertialerna, även skapularruggningen fortsätter aktivt.

Då handpenneruggningen kommit till ca P8 (HP-index 30), tappas först den yttersta armpennan som sedan växer till full längd. När de större täckarna är utvuxna, faller och växer resten av armpennorna i två eller tre grupper, först de yttersta och sedan de in-

Figur 2. Handpenneruggningen hos 2K gråtrutar från april till september på skalan 0–50, i veckomedeltal. Tidpunkten för ruggningen på andra vingfjädersytor och stjärten hos en typisk individ. Storleken på materialet för punkterna på x-axeln: 20, 6, 9, 21, 10, 5, 31, 30, 7, 6, 15, 14, 16, 17, 16.

Gråtrut, 4.7 2004, Tammerfors. En adult fågel, som har avbrutit ruggningen efter att har ruggat in de två innersta handpennorna. Märk också att denna individ har en vit slant på den tredje yttersta handpennan, vilket är sällsynt. Truten bak i bilden är en silltrut, antingen en graellsii eller en heuglini.

nersta. De mellersta och större täckarna samt armpennorna ruggas alltså i ordningsföljd så att först då de mellersta vuxit ut, ruggas de större, och först då dessa vuxit ut, ruggas armpennorna. På handen däremot ruggas motsvarande täckare och penna samtidigt.

Stjärtruggningen börjar ungefär samtidigt som armpennorna (men efter att den yttersta armpennan ruggats), och stjärtpennorna ruggas snabbt efter varandra. Den sista är den näst yttersta. De sista av de mindre täckarna som växer ut är de i mittpartiet och det ruggas sent (ungefär vid HP-index 42).

Vanligtvis går alltså ruggningen till så här, men variationen innebär också små individuella skillnader i ruggningstidpunkten, t.ex. hade en individ med just utvuxna större täckare HP-index 28, en annan hade kommit till 35.

Även huvudets fjädrar byts under den senare delen av handpenneruggningen. Observera att innan huvudet ruggats, dvs. på sommaren, har alla 2K trutar slitna huvuden i något skede och kan därför vara mycket vithuvade. Det är alltså inte alls ovanligt med vithuvade 2K gråtrutar. Däremot kan man nog se kaspiska eller medelhavstrutar som inte är så vithuvade eftersom de redan ruggat huvudet. I och med ruggningen får också gråtruten tillbaka ett mera streckt huvud. Alla tre arterna kan också vara väldigt slitna och därav se ljusa eller vita ut den första sommaren.

Under juni och juli är dessa trutar i ruggning hela tiden. Dräkten ändras alltså från vecka till vecka, och enskilda individer kan vara svåra att känna igen om man inte ser dem tillräckligt ofta under denna tid.

Notera att då gruppen av mellersta täckare, eller senare då gruppen av större täckare, tappats kommer de underliggande täckarna

resp. armpennorna fram. Då ger täckarfältet ett helt annat intryck, och man bör därför notera vilka fjädrar det är man egentligen tittar på. Märk också att trutar ofta håller flankfjädrarna framför den ytterre delen av vingknogen så att man inte alls ser de yttersta täckarna. Det gör att man vänjer sig vid att det större täckarfältet ser välbandat ut. När sedan någon trut har hela vingen synlig, ser täckarfältet plötsligt ut som om bandningen inte nådde längst ut, därför att de yttersta täckarna är mörkare än de inre hos alla arter. Då man bedömer utseendet på större täckarfältet bör man alltså särskilt notera om alla täckare är synliga eller inte.

2K kaspisk trut och medelhavstrut ruggar på samma sätt och ungefär samtidigt som gråtrut. I medeltal skiljer sig tidpunkten något, men på grund av den stora individuella variationen har man inte någon praktisk nytta av detta när det gäller bestämningen av enskilda individer. I Ukraina hade nio 2K kaspiska trutar andra veckan i augusti HP-index 33–41 (medeltal 38,4). Om man jämför med Figur 2, ser man att detta inte skiljer sig nämnvärt från gråtrutens index vid samma tidpunkt. I mitten av oktober i Rumänien och Polen hade 16 kaspiska trutar HP-index 47–50 (medeltal 49,6). De höll alltså på att avsluta handpennerruggningen. Ruggningen hos 2K gråtrutar slutar ungefär vid samma tid.

Efter att handpennerruggningen har avslutats, kan man anse att den fullständiga ruggningen är över. Hos en enskild individ har den då pågått mer än fyra men mindre än fem månader. Andra generationens yttersta handpenna kan uppvisa en liten diffus vit slant hos gråtrut och medelhavstrut, medan över hälften av kaspiska trutarna har en slant av varierande storlek. Vid denna tidpunkt har gråtrutar normalt inte grå fjädrar någonstans. Medelhavstrut kan ha helbrunspräcklig, grå/brun eller helgrå rygg, men vingtäckarna är normalt bruna. Kaspisk trut kan vara helt brunspräcklig, men uppvisar ofta gråaktiga fjädrar med en mörk spolteckning, med brunspräckliga

FOTO: ANNIKA FORSTEN

Gråtrut, C029N, 3K, 7.6 2003, Tammerfors, Finland. Fågeln är född i Tammerfors 2001. Ruggningen har inte ännu hunnit påverka utseendet så mycket.

fjädrar bland de grå, samt någon helgrå fjäder. Denna spräcklighet gäller främst ryggen, men går ibland igenom på vingtäckarna, och fjäderteckningen är i allmänhet lite mjukare i kontrasterna hos kaspisk trut jämfört med medelhavstrut.

Tidigast i början av september börjar en extra ruggning. Alla dessa tre arter ruggar partiellt. Denna ruggning inkluderar ofta de mellersta täckarna, vilka alltså redan ruggats på våren i den kompletta ruggningen och nu ruggas på nytt. Även ryggen ruggas partiellt liksom skapularer på nästan alla dessa trutar och hos kaspisk trut och medelhavstrut också oftast de kortaste tertialerna. Ungefär hälften av gråtrutarna byter en varierande mängd mellersta täckare, bland de kaspiska trutarna fler än så. I denna sena ruggning i september–oktober kan gråtruten få grå fjädrar på ryggen, men inte på mellersta täckarna. De andra två arterna får ofta nya gråaktiga fjädrar på ryggen och kan också ha grått på de nya mellersta täckarna samt på de nya tertialerna (hur mycket kropps fjädrar som ruggas är okänt). Detta innebär att de hos andra vinterns kaspisk trut och medelhavstrut är normalt med tertialer av en yngre (bruna) och en äldre typ (gråaktiga), medan gråtrut normalt uppvisar bara en typ (bruna). Till vintern avstannar (suspenderas) ruggningen igen.

3K

När ruggningen av ryggen åter påbörjas på våren kommer nu ofta mera tydligt grå fjädrar fram hos kaspisk trut och medelhavstrut, medan gråtruten fortfarande är närmast brunspräcklig. Då ryggen ruggats en tid, påbörjas den kompletta ruggningen igen i april/maj och den följer samma mönster som hos 2K fåglar. Notera dock att även om fågeln fått gråfärgade mellersta täckare på våren, är det helt normalt att de större täckarna, som ruggas mycket senare, ändå blir brunspräckliga. Efter att den kompletta ruggningen slutförts, tar den partiella ruggningen vid och de mellersta täckarna ruggas

FOTO: ANNIKA FORSTEN

Gråtrut 4K, 9.5 2004, Tammerfors, Finland. Samma fågel som på bilden t.v., C029N, elva månader äldre. Som 4K uppvisar gråtruten på sommaren normalt ett vitt huvud av adult typ och mycket gult på näbben. Många har mera grå vingtäckare än denna fågel. I den kommande ruggningen blir den största delen av vingtäckarna grå.

Gråtrut, C92H3, 5K, 19.7 2003, Tammerfors, Finland. Fågeln är född i Hauho nära Tammerfors 1999. Den har fortfarande ganska mycket brunt i sina handtäckare av fjärde (gamla) generationen (andra individer har mindre, andra äter mera). Gråtrutar i denna ålder ruggar ungefär vid samma tidpunkt som de adulta – men den här fågeln är tydligt före medeltalet och har kanske inte ännu häckat.

på nytt. Nu, som 3K på hösten, kan gråtruten också få grå mellersta täckare. Men de kan också vara bruna. Kaspisk trut och medelhavstrut får grå täckare i detta skede. Ryggen hos alla tre blir mer eller mindre grå, medelhavstrut och kaspisk trut uppvisar då nästan alltid en nästan helgrå rygg av adult typ. Den tredje generationens P10 hos gråtrut uppvisar normalt en relativt tydlig slant.

4K

Som 4K vår kan gråtrutarna vara ganska brunspräckliga till en början. Ryggen är grå från hösten, och de sista individerna får sedan också grå mellersta täckare då den kompletta ruggningen tar vid på våren. Däremot kommer resten av täckarna inte nödvändigtvis att bli grå, utan speciellt de större täckarna blir ofta brunaktiga.

Hos de två andra arterna är det närmast enstaka brunspräckliga fjädrar som visar att fågeln inte är adult.

Efter den kompletta ruggningen ser gråtruten i denna ålder nästan adult ut på marken, men i flykten syns alltid brunt tecknade fjädrar, särskilt på handtäckarna. Det är ändå vanligt med gråtrutar som inte alls ser speciellt adulta ut ännu. Gråtrutarna varierar faktiskt så mycket att när en individ ser ut att vara 4K, kan den likväl vara 3K eller 5K, även om de flesta gissningar av erfarna trutskådare torde vara korrekta. Det är oftast svårt att säkert bestämma gråtrutar till åldern efter 3K sommar. De andra två arterna blir snabbare "adult", och torde därför vara betydligt lättare att ålderbestämma.

Vi saknar dock material av ringmärkta individer för dessa två arter, varför åldersbestämning av dessa arter är mera spekulativt.

5K+

Gråtrutens utveckling mot adult dräkt pågår ofta mer än fyra år, och ända till åtminstone 8K kan man ibland se mörkt på handtäckarna, som är det ställe som längst visar ungfågelsdrag.

ÅLDERSBESTÄMNING

OCH SAMMANFATTNING AV ARTKARAKTÄRER

Så länge dessa trutar uppvisar juvenila fjädrar är de högst 2K i september. Det är viktigt att lära sig känna igen hur de juvenila fjädrarna ser ut, eftersom en enda sådan fjäder räcker för att ålderbestämma fågeln. Tertialerna, som uppvisar stor variation när de är fräscha, blir som slitna normalt ganska lika både arterna och individerna emellan, med mörkt centra, men slitna något ljusare bräm. De större täckarna har en ganska grov teckning (utom hos de flesta kaspiska trutar) som skiljer sig klart från teckningen hos andra generationens större täckare.

Typiskt för andra generationens större täckare är att de är mycket mera tätt och fint tecknade. Teckningen är alltså inte alls så grov som hos en juvenil fågel. Andra generationens tertialer är ganska lika hos alla tre arter och varierar inte så mycket individuellt heller. Centrat är mörkt, sedan kommer ett ljus band, ett mörkt halvt sub-

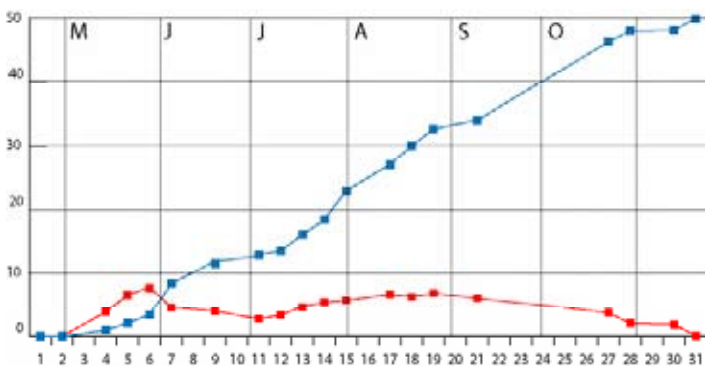
terminalband, och en ljus spets. Andra generationens tertial skiljer sig alltså tydligt från en juvenil tertial.

Gråtrutarna är sällan svåra att åldersbestämma som 1K eller 2K. Däremot kan särskilt medelhavstrut orsaka problem, eftersom vissa individer ruggar nästan alla täckare och tertialer redan den första hösten.

Den tredje generationens fjädrar är lika den andra generationen så länge de är brunspräckliga, men allt efter får de mer och mer grå inslag. En 2K gråtrut är normalt helt brunspräcklig, åtminstone ända till senhösten. De två andra arterna är närmast brunspräckliga på sommaren men kan visa grå inslag, och får mera grått på hösten, möjligen också inklusive mellersta täckare. En 3K höst gråtrut kan vara mycket lik en 2K höst medelhavstrut. Skillnaden kan ligga i att gråtruten uppvisar mindre variation fjädrarna emellan, eftersom den åldras långsammare. Hos medelhavstrut är det vanligt med tertialer av olika typ.

ADULTA FÅGLAR

Huvudet blir vitt ibland redan i december, men vanligen i januari. Den kompletta ruggningen börjar lite senare och räcker klart längre än hos 2K fåglar (se Figur 3). Tidsskillnaden mellan ruggandet av P1 och P2 är lite större än hos ungfågarna. I princip följs samma mönster. I slutet av juni/början av juli blir ruggningen långsammare (luckindex blir mindre) och avstannar sedan ofta helt (luckindex blir noll). Detta torde ha att göra med häckningen, som då är inne i sin mest påfrestande period. När man studerar materialet för en dag, t.ex. fångade fåglar 4.7 1998 i Åbo (n=153), syns ingen kraftig korrelation mellan luckindex och ruggningsstadiet: det finns bara en svag tendens till att de som ruggat längre har större luckindex (Pearson-korrelationskoefficient = 0,3). Det vore annars lätt att tro att de som ruggat längre är fåglar som misslyckats med häckningen. I slutet av juli är ruggningen i full fart igen och luckindex ökar. Det tar mer än 5 men mindre än 6 månader för ruggningen att genomföras för en individ och man kan se ruggande fåglar från början av maj till åtminstone december. Huvudet blir streckat igen från slutet

Figur 3. Handpennerruggning hos adulta gråtrutar från april till november på en skala från 0–50, veckomedeltal. De blå punkterna: HP-index, de röda punkterna: luckindex. Storleken på materialet för punkterna på x-axeln: 8, 8, 37, 18, 21, 9, 43, 180, 54, 40, 76, 28, 18, 4, 18, 3, 3, 3, 6, 11.

av augusti och är som mest streckat då de längsta handpennorna växer.

Perioden för ruggning hos kaspisk trout är nästan identisk med gråtrutens. Kaspisk trout ruggar i medeltal en aning tidigare, men skillnaden är förvånansvärt liten. I Ukraina var medeltalet för 38 individer den 8–10 augusti 25,8 och gränsvärdena 18–34. När man jämför dessa tal med Figur 3, märker man att t.om. medeltalsskillnaden är liten. I Rumänien och Polen andra veckan i oktober var medeltalet för 16 individer 45,9 och gränsvärdena 37–49. Även här är skillnaden mellan de två arterna negligerbar. Vårt material av östliga medelhavstrutar är för litet för en ordentlig jämförelse, men inte heller för den arten kan man använda ruggningsstadiet ens för att stödja artbestämningen.

INDIVIDUELL VARIATION

Ruggningen är nyckeln till att förstå dräkten, men är inte i sig ett speciellt bra artkännetecken, framför allt på grund av av den stora individuella variationen. Den som ruggat minst i det tidigare nämnda material på 153 gråtrutar 4.7 1998 hade först tappat sin innersta handpenna, den som ruggat mest hade HP-index 22, dvs. var ganska nära mitten av ruggningen (medeltalet var 13). Skillnaden i starttid varierade alltså med ca en och en halv månad. Ungefär en tredjedel hade HP-index 10–12, bara tre hade under 5 och bara 19 under 10. Skillnaden inom majoriteten fåglar var alltså inte så stor.

Om man studerar ett stort antal trutar, märker man alltid stor variation. Normalt hittar man den första 2K gråtruten som tappat sin sista juvenila handpenna ungefär den 20 juli. Men ännu de sista dagarna i augusti kan man bland ett stort antal individer hitta 2K fåglar som har juvenila handpennor kvar. Skillnaden är alltså större än en månad. Om man räknar bara de kvarvarande gamla handpennorna, hittar man normalt skillnader på upp till fem pennor inom samma trutgrupp. De andra dräktdelarna uppvisar liknande skillnader, varför det är mycket optimistiskt att använda ruggningsstadiet som ett bestämningskaraktär.

Tack. Hannu Holmström, Markku Kangasniemi, Hannu Koskinen, Visa Rauste lånade fotografier och bjöd till livliga diskussioner. De två sista gav också flera förbättringsförslag. Dick Forsman och Esa Lehtikoinen hjälpte med termer och Jörgen Palmgren korrekturläste. Risto Juvaste har ställt sin ringmärkningsinformation till vårt förfogande.

ANNIKA FORSTEN & ANTERO LINDHOLM

Tornfalksvägen 2 bs 15

FIN-02620 Esbo, Finland

annika.forsten@alula.fi

antero.lindholm@panasoft.fi

Referenser

Cederroth, C. 2004. Grå trutar av tre slag. *Vår Fågelvärld* 63(7): 30–36.
Howell, S.N.G. 2001. A new look at moult in gulls. *Alula* 7:2–11.